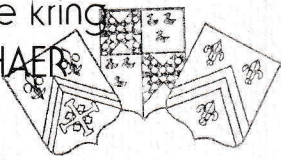


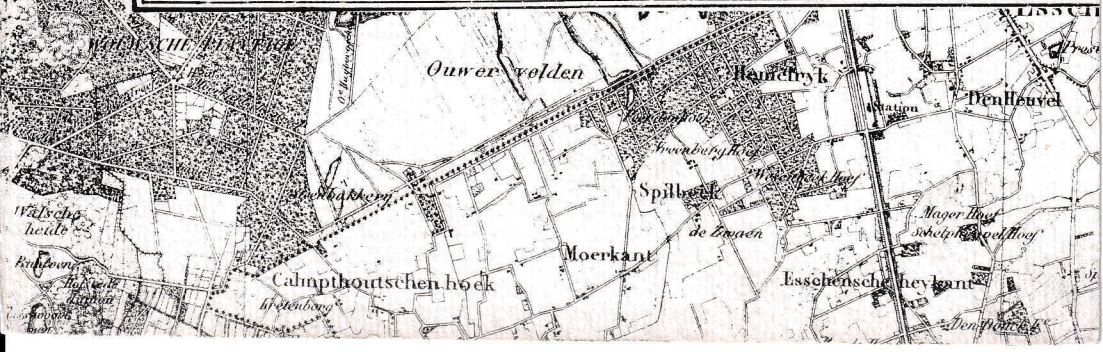


heemkunde kring
DE VIERSCHAET
WOUW



484

De Drie Heerlijkheden



IN
GESPREK
MET...

soeur superieure en soeur Egbertha

De vrouwelijke lezers onder U, die in de jaren tussen 1936 en 1945 in Wouw op de Bijzondere Meisjesschool hebben gezeten, zullen verrast opkijken. Want wie zijn er deze keer aan de beurt voor "In gesprek met...."? Juist, twee leerkrachten die destijds aan deze school verbonden waren: soeur Egbertha en soeur superieure Brigida.

Soeur Egbertha heet eigenlijk Alida Catharina Helena Kester (Alie). Zij is geboren in Honselersdijk (gemeente Naaldwijk) op 6 februari 1911. Soeur superieure's wereldlijke naam is Gerardina Maria Janssens. Zij kwam te Ginneken ter wereld op 12 januari 1897 en is dus nu al 87! Zr. Egbertha woont thans in het klooster te Bavel, terwijl Zr. Brigida in Roosendaal woont.

Zij beiden zijn in het begin van de 20er jaren ingetreden in de Orde van de E.Z. Penitenten Recollectinen van de Onbevleete Ontvangenis. Deze Congregatie zet zich o.m. in voor het onderwijs, vandaar dat zij terecht zijn gekomen in Wouw, waar toen dringend behoefte was aan onderwijskrachten. Religieuzen mochten normaliter eigenlijk hoogstens zes jaar in één plaats zijn. Hennie spreekt met Egbertha over uiteenlopende zaken: over de crisistijd, het kloosterleven in die tijd, haar levensbeschouwing, het isolement. Ook om de indringendste vragen wordt niet heen-gedraaid.

Met soeur superieure heeft zij slechts drie kwartier kunnen spreken. Ten tijde van het gesprek was zij nl. ernstig ziek. Momenteel herstelt zij gelukkig weer. Wat vooral opvalt is dat Zr. Brigida zich vrijwel alles van de oorlog blijkt te herinneren. Uiteraard vormt dit slechts één facet van haar "Wouwse periode", maar in drie kwartier is het onmogelijk om een totaalbeeld te krijgen.

Het is overigens goed om zich te realiseren, dat gesprekken als deze, zelfs 20 jaar geleden vrijwel ondenkbaar geweest zouden zijn. Vandaar dat wij beide zusters en hun oversten erkentelijk zijn voor hun verleende toestemming en de betoonde openheid.

De redactie.

soeur Egbertha

Wist U wat er in Europa op politiek en economisch gebied aan de hand was?

Niet eerder, zover ik me kan herinneren, dan toen de Duitse inval kwam. Zulke dingen wisten wij niet. We hadden geen radio, geen telefoon, de krant werd alleen door de overste gelezen. Ik wist wel, dat er armoede en werkloosheid was. Dat hoorde je van meisjes die geslaagd waren en die geen baan konden vinden, maar verder werd er niet over gepraat. De kinderen op school waren nog klein. Contact met de ouders had je helemaal nog niet, dus daar hoorde je ook niks van. Eten en drinken zag je ook niet, ja, een enkele keer bij de overblijvers, maar dan lette je daar toch niet zo op. Bij mij thuis waren 't tuinders en als ze op bezoek kwamen, vertelden ze ook dat 't niet zo gemakkelijk ging, dat de groenten goedkoop waren en dat 't 'n slechte tijd was, maar voor de rest werden we niet met nieuws uit de buitenwereld overvallen. De overste zal misschien wel eens wat gezegd hebben, maar als je er zelf niet mee te maken hebt, dringt dat niet zo tot je door. En wij hadden 't natuurlijk ook niet breed, maar dat was de opzet, dat wisten we, toen we in 't klooster gingen. Armoede stond bij ons bovenaan. Je kreeg bij je boterhammen 's morgens 2 plakjes worst of kaas, 's avonds 'n appeltje of 'n stukje vijg. We hadden altijd genoeg. We konden gezond leven, maar overvloed of rijkdom was er bij ons niet bij.

De Wouwse beroepsbevolking uit de jaren 30 bestond voornamelijk uit landarbeiders. Dat betekende toch weinig inkomen in veelal grote gezinnen en kinderen die van ver en te voet naar school kwamen.

Dat zou best kunnen, maar toen ik nog thuis was, moesten we ook 'n half uur naar school lopen. Er waren er die 'n uur liepen en op klompen kwamen. Kijk, van sommigen wisten we wel dat 't arme mensen waren, maar in hoeverre er gebrek was, dat wist je natuurlijk niet. Het was niet zo, dat 't me dwars zat van: goh! Wat zijn die kinders toch arm! Kunnen wij daar iets aan doen? En 't leven was natuurlijk ook heel anders dan nu.



Soeur Egbertha ten tijde van haar professie

Maar als jij zelf zegt dat Brigida 't ook niet geweten heeft, kijk, als wij niks horen. Met wie hadden wij nou contact? Met de onderwijzeressen mochten we niet spreken. Het gebeurde wel en bij de een werd er meer opgelet dan bij de ander, maar dat royale contact was er niet. Je had er ook geen kans voor. Even voor tijd kwam je op school en ieder ging naar zijn eigen klas. In 't speelkwartier gingen de onderwijzeressen koffie drinken, terwijl wij toezicht hielden op de cour. Het schoolbestuur was van onszelf en voor de rest hadden we heel weinig omgang met mensen, eigenlijk alleen met de pastoor. Ik ben nog steeds blij, dat er later ouderavonden gekomen zijn, zodat je de ouders leerde kennen en je iets wist van de kinderen. Dan benader je ze anders, dat scheelt 'n heel stuk. Je had er die wat brutaal waren. Dat heb je overal. Je moest er natuurlijk voor oppassen, dat je de lieve en rijke kinderen niet meer aandacht gaf dan de anderen, want dat gevaar zat erin. Ik weet niet in hoeverre ik daarin tekort geschoten ben.

Toch werden in de kindsheidtocht belangrijke figuren als Jozef en Maria altijd door rijke kinderen uitgebeeld.

Ja, maar 't was natuurlijk ook zo, dat er geld moest komen, want als er geen geld is, kun je nooit iets doen. Misschien dat ze daarom diegenen die het meest boden, de mooiste dingen gaven. Het is niet christelijk, maar 't was de tijdgeest. Toen wij in 1832 in Roosendaal met 't onderwijs begonnen, was er voor de armen niets en toen mochten die ook komen. We moesten meteen wel de rijken hebben voor 'n deftig internaat, anders konden wij de arme kinderen niet helpen. Je moest 't van allebei hebben; dat is ergens de ellende: zonder geld doe je niks, dat is nog zo. Als wij met de paters in Breda 'n tehuis beginnen voor mensen die tijdelijk opvang nodig hebben, en er zijn geen mensen die geld geven, dan kunnen wij niks beginnen. De kloosters hebben tegenwoordig wel geld en maken 't niet op aan de gewone dingen, dus wat doen we nu? We lenen 't geld zonder rente uit om b.v. zo 'n tehuis te betalen. Van 'n ander krijg je 'n gift van f 10000,= en weer 'n ander stopt 'n pater 'n briefje van f 1000,= in z'n hand. In '30, toen ik intrad, kregen we al 'n salaris. Dat werd voor 'n groot gedeelte gebruikt om de missies

te ondersteunen. De scholen hier zijn voor 'n groot deel met 't geld van de kloosters gebouwd. Ze kregen van de gemeenten wel wat geld terug, maar 't geld werd voorgesloten. Wij verbruikten zelf haast niets. De enveloppen van de brieven die we ontvingen werden losgeweekt, omgevouwen en opnieuw gebruikt. Je had niks, wat je niet nodig had. We kregen 2 habijten. Als 't kapot was, moest je 't andere aankunnen. Je had zoveel verschoon dat ze niet iedere week hoefden te wassen. Twee paar schoenen, als 't een gemaakt moest worden, kon je 't andere aan. Het eten was goed. We hadden praktisch iedere dag vlees en groenten met nog wat rijst of havermout na. Soep was er alleen op zondag. 's Morgens moest je 4 sneetjes brood eten, dat was verplicht. Als beleg kreeg je twee plakjes worst of kaas, dan deed je tussen twee sneetjes één plakje. Als je nog meer honger had, kreeg je brood met alleen boter. 's Avonds was er nooit vlees maar iets van een appel of 'n paar dadels.

Hoe zag zo'n gedekte tafel in de refter er uit?

Het waren geverniste houten tafels. Ieder had 'n eigen servet die half op tafel en half op je schoot lag. Mocht je morsen, dan viel dat op je servet. We hadden 'n bruin schaalte om uit te eten en 'n bruine kom zonder oor om uit te drinken. Verder 'n houten lepel, 'n ijzeren vork en met tweeën één mes. Dat stond of lag op 'n rond, bruin geverfd plankje om de tafel niet te beschadigen. Het was eetgerei zoals heel vroeger in 'n gewoon boerengezin gebruikelijk was. Als je klaar was met eten, zorgde je dat je nog wat water over had, want daar moest je je lepel in afspoelen en met 'n papiertje afdoen. Op iedere tafel stond 'n potje schuurzand. Je nam 'n stukje papier, deed er 'n beetje water op en wat zand en zo schuurde je je vork schoon. Als je klaar was rolde je vork en lepel weer in je servet en dan deed je er je servetring om.

Mocht er aan tafel gepraat worden?

's Morgens aan 't ontbijt wel, 's middags en 's avonds niet, dan werd er tijdens de maaltijden voorgelezen. Eerst 'n stuk uit de Bijbel en de 2e lezing was 'n heiligenleven b.v. Franciscus of Dominicus.



FIRMA HENRI BOELAARS, NIJMEGEN

TEGENOVER DE NIEUWE UNIVERSITEIT
KLOOSTERSTOFFEN

TELEF. INTERC. No. 2368
(Na autom. No 22368)

POSTREK. No. 3090

ALLE KLOOSTERSTOFFEN
VOOR BOVEN EN ONDER-
KLEDING - KLEURECHT.

■
MISSIESTOFFEN.

II

NIJMEGEN, 1.9.37.
WILHELMINABINGEL W.

■
WOLLEN DEKENS
VOOR ZIEKENHUIZEN
E. A. INSTELLINGEN

■
KERKELIJK - EN HUIS-
HOUDELIJK LINNEN
EN KATOEN.

VOOR ELKE ORDE HET SPECIALE ARTIKEL

Met ORIGINEEL SAAY 9361 vermydt U de ergernis van na 't wassen te nauw - te dik en te wollig geworden onderkledingstukken.

Geen enkele van de door anderen aangeboden "saay" kon ons ORIGINEEL SAAY 9361 evenaren. Trouwens wat wy op dat gebied zagen waren slechts gewone witte stoffen die niet in 't minst de ECHTE SAAYWOL bevatten en de veredelingsbewerkingen misten die ons

O R I G I N E E L S A A Y 9361

onderging en tot een superieure kwaliteit maken.

"Wacht U daarom voor namaak van ORIGINEEL SAAY."

De prys in 150 cM breedte, waarvoor heden in nota genomen wordt - welke prys niet in juiste verhouding staat tot de hoogst kostbare saaywolprys, welke nog naar verhoging nygt - is f. 3,70 per el.

Bestelt nu opnieuw of voor 't eerst - of reserveert voor later aflevering :

O R I G I N E E L S A A Y 9361

In welhaast alle saay gebruikende Congregaties ingevoerd. Byliggend een kaart voor kosteloos bestellen.

Gaarne voor U werkzaam, teekenen met meeste

Hoogachting,
FIRMA HENRI BOELAARS
KLOOSTERSTOFFEN

Vraagt óók UW andere kloosterstoffen by ons aan.
"Voor Elke Orde Het Speciale Artikel" is ons devies.
Sinds 1874 bekend voor deugdelyke artikelen.

Jullie verlieten 't klooster alleen om naar de kerk te gaan?

Ja, we liepen netjes twee aan twee in de rij, de handen onder 't scapulier, de ogen neergeslagen, want we mochten niet rondkijken. De jongste liep voorop en de oudste achteraan. In de kerk schoof de jongste naar 't eind van de bank en zat de oudste aan 't middenpad.

Als er geen retraite in huis was gegeven, gingen we ook één keer per jaar naar een ander huis. En in de oorlog, toen we gymcursussen moesten volgen en de schoolhoofden Duits moesten leren, maar voor je plezier mocht 't niet. Als je naar 't klooster gaat, weet je dat 't allemaal anders is en als je dan religieuze wilt worden, dan probeer je alles wat je tegen komt, te accepteren. In '30, toen ik intrad, was er nog niet zoveel kritiek en oppositie. Wat toen van je verlangd werd, dat deed je, want dat hoorde erbij, dacht je. Pas na de oorlog, toen er jonge mensen intraden die wel wat durfden te zeggen, zijn er langzaam veranderingen gekomen. Want door 't een en ander word je toch in beweging gebracht, maar we hebben toch nog wel tot '70 moeten wachten. Van die tijd af is er steeds meer opengegoid. In '67 mochten we al wel voor de eerste keer naar huis. Daarna kwamen de veranderingen in de kleding en in de namen en zo is 't steeds verder gegaan.

Daarvóór mochten jullie ook niet voor 'n bruiloft of 'n begrafenis naar huis?

Ik heb 't meegemaakt in '44, dat ik bericht kreeg dat m'n broer van 19 jaar in Duitsland bij 'n bombardement omgekomen was. Nou, dat grijpt je behoorlijk aan. Je vertelde 't wel aan de zusters, maar die kunnen toch niet meevoelen wat dat is. Later zijn ze van thuis geweest. Dat was heel moeilijk, want mijn vader kón er niet over praten. Wanneer hij er bij was, mocht er niet over gesproken worden. Als hij even uit de buurt was, begon ik er met m'n moeder over, maar dat was altijd maar even. Dat was 'n héél moeilijke tijd. Het heeft wel 'n jaar geduurd, voor ik 't verwerkt had en er gewoon over kon praten. In '53 stierf mijn vader. Ik was die tijd in Delft, dus vlakbij. We konden al gebruik maken van de telefoon. Ik heb m'n moeder opgebeld en gevraagd: kom 'ns wat vertellen, want ik wil er ook wel eens wat van weten, want je



*Een recente foto van soeur Egbertha,
gemaakt nadat ze reeds enkele jaren
met pensioen was gegaan.*

mocht niet bij de begrafenis zijn en je moest 't allemaal alleen zien te verwerken.

Was dat mogelijk door jullie band met God?

Dat moet wel, anders kun je 't niet. Door meditatie was je er mee bezig en vroeg je hulp, om 't aan te kunnen en samen met God verwerk je 't dan.

In Wouw hadden jullie 'n eigen kerkhof, hebt U daar wel 'ns 'n begrafenis meegemaakt?

In die 9 jaar, dat ik in Wouw was, is er niemand gestorven. Ernstige zieken werden naar 't Elisabeth in Roosendaal gebracht voor de laatste verpleging. Wij gingen niet naar de uitvaart van 'n andere zuster. Zelfs als 'n zus van 'n zuster begraven werd, die beiden tot onze congregatie behoorden, mocht ze daar niet naar toe. Je kwam er niet uit, als 't volgens de overste niet nodig was.

Was U nooit opstandig of woedend?

Nee, dat is m'n aard niet. Kijk, we wisten, toen we in 't klooster gingen, dat we nooit meer naar huis zouden mogen en dan moet je de consequenties van je besluit aanvaarden.

Als je naar 'n ander huis moest, mocht je daar dan zelf over meebeslissen?

Nee, er ging dan 'n brief van 't hoofdbestuur naar de overste. Daar stond b.v. in: Zr. Egbertha gaat dinsdag naar Monster. Nou, dat was dan zo. Je moest je boeltje ergens neerleggen en dat werd dan nagezien of 't fatsoenlijk genoeg was om mee te nemen. Je mocht zelf niet beslissen wat je meenam. Alles werd nagekeken, ingepakt en je vertrok. Je stond bij wijze van spreken de volgende dag ergens anders voor de klas. Uiterlijk ging je gewoon je gang, maar je had heus 'n poos nodig om weer op dreuf te komen. Ik vond 't heel erg om uit Wouw weg te gaan, want je hield van de kinderen en met de onderwijzeressen kon ik ontzettend goed opschieten.

Ze mochten jou allemaal nog één keer schrijven en jij mocht nog één keer iets laten weten aan 't huis waar je vandaan kwam, maar verder was er niet 't minste contact meer.

In '36 kwam ik naar Wouw. Het was er klein, maar wel gezellig. Ik begon met de 3e klas, toen 3 en 4, daarna 4-5, 't jaar daarop 5-6 en toen weer 4-5. De 6e klas heb ik maar één jaar gehad. De kinderen uit de klas die ik 4 jaar heb gehad herinner ik me 't beste: Truus Meeusen Anneke van Gaans, Correke Goorden, Anneke de Ree, Wies Doggen, Cor van de Berg en de klas waar jij in zat.

Het ging er heel streng aan toe.

Ja, de kinderen mochten niks. Ze moesten de hele dag d'r mond houden en met de armen over elkaar zitten, 't werk rustig maken. Diegenen, die 'n beetje beweeglijk waren, moesten achterin gaan zitten, dan had de rest er geen last van. Er waren maar weinig opstandige elementen. Dat durfden ze gewoon niet.

En wat zal ik voor straf gegeven hebben? Misschien 'n minuut of tien nablijven of 'n enkele keer wat regels laten schrijven met de naam van de vader en de moeder er onder. Dat waren strenge straffen.

Wat deden jullie na schooltijd?

Om tien over vier kregen we 'n kopje thee met 'n boterham. Van half 5 tot 5 uur Vespers. Daarna bleven we nog 'n kwartiertje bidden. Dan kreeg je tijd om schriften na te kijken of 'n les voor te bereiden. Van half 7 tot half 8 Metten en Laudens; daarna tot 8 uur meditatie. Van 8 tot half 9 werd er gegeten, gevolgd door recreatie. Tenslotte nog 't bidden van de Completen en om kwart over 9 naar bed.

Wat hield "recreatie" in?

Wat bij elkaar zitten, 'n beetje handwerken, je kousen mazen, of aan ondergoed wat kapot was, 'n bandje zetten of er 'n stopje indoen. En je had ook nog wel wat werk te doen. Je moest je eigen klas en die van de onderwijzeressen schoon houden, en je gaf zaterdag voormiddag ook nog les.

Werden er voor ontspanning ook boeken gelezen?

Alleen levens van heiligen en ascetische boeken zoals geschriften van Franciscus van Sales, van Augustinus, van Thomas van Aquino en boeken over kerkelijke geschie-

denis. Maar romans of dat soort boeken, lazen we nooit.

Was er 'n radio?

Die hadden we niet, die is rond '50 gekomen. Ik ben eens in Hulst geweest toe ze daar voor kinderen van 't internaat al 'n TV hadden, maar de zusters mochten alleen kijken als er iets bijzonders was, b.v. een bepaalde eucharistieviering of iets dergelijks.

Werden er spelletjes gespeeld?

Ja, gekke spelletjes. We hadden 'n novice en die speelde graag: "Ik liep laatst langs 'n poppenkraam". We hadden er allemaal gruwelijk 't land aan, en... ganzeborden. Later mochten we wel 'ns op 't tennisveld van 't internaat. Kaarten? Nooit. Dat is pas na '70 gekomen en nou doen we 't praktisch iedere avond.

Werd er wel eens gelachen?

Jaaa, er waren erbij, die heel humoristisch waren, die leuke grappen konden vertellen. We hadden dikwijls veel plezier onder elkaar om onnozele dingen die we meemaakten.

Hoe werden de vakanties doorgebracht?

In de vakantie mocht je 'n half uur langer slapen en 's avonds 'n half uur vroeger naar bed. Vreemd hè, je zou denken 'n half uur later, maar nee. Sommige oversten lieten je tot 6 uur slapen, dat was wel fijn, maar dat gebeurde niet overal. Normaal stond je om 5 uur op en ging je kwart over 9 naar bed. Om half 6 begon je al te bidden. Al was 't vakantie, je zat toch gewoon van 9 tot 12 op school, lokalen en kasten schoonmaken, klassen verhuizen, banken van 't ene naar 't andere lokaal sjouwen, boeken nakijken en plakken. In de 8 jaar, dat ik in Wouw was, heb ik geen nieuwe taalboeken gezien. Je deed er heel lang mee. En 't gebed, dat ging ook gewoon door.

Wat herinnert U zich van Uw aankomst in Wouw?

Ik kwam in de vakantie van '36 vanuit Breda naar Wouw. Er is niet zoveel van blijven hangen, wel van de oorlog van '40, van évacués en van 'n eucharistieviering die we

buiten op de speelplaats hadden, terwijl de vliegtuigen boven ons hoofd vlogen. Op de 2e Pinksterdag ging ik met soeur Petronella naar de kerk. Op 't eind van 't Nonnenbaantje reed 'n lange stoet Franse militaire motorrijders voorbij. Wij kwamen in de kerk. Kap. van Etten zei: ik kan jullie de communie geven, maar 'n mis doe ik niet. Wij zijn in Wouw gebleven, maar we hebben veel meegemaakt, we hebben veel angst gekend.

Ik herinner me ook, dat kinderen van Bastiaansen iedere week 'n fles melk meebrachten. Van 'n ander kregen we iedere week 'n brood. Als we van de mensen geen eten hadden gekregen dan hadden we zelf niet voldoende gehad. We moesten met de bonnen toekomen. Voorraad hadden we niet. Ik heb er tenminste niks van gemerkt. We keken elkaar aan als er een dikke boterham lag, wie 'm zou nemen. En je was blij als er iemand 'n boterham liet liggen en jij 'm op kon eten. We hebben geen honger geleden, maar 't was mondjesmaat.

En er waren er ook, die als ze geslacht hadden wat kwamen brengen. We hadden 'n tuin, dus we zullen ook wel groente gehad hebben. Petronella werkte daar in en die zorgde ook voor de was. In 't klooster was 't zo: ieder had z'n eigen taak.

Was er nog klasseverschil tussen de zusters?

Nee, ik sprak eens met iemand over 't kloosterleven. Ze zei: er zijn toch werkzusters en schoolzusters? Ik zei: dat noemen wij geen werkzusters. Jouw moeder kookt en houdt 't huis schoon, noem je haar daarom 'n werkvrouw? Het is vroeger wel geweest. Ze noemden ze toen koorzusters en werkzusters. De koorzusters kwamen op 't koor en baden de grote officie. De werkzusters baden die niet, die baden veel korter in Onze-vaders, maar dat is in 1918 afgeschaft, toen werd alles één. Het ging wel langzaam, want de zusters die al wat ouder waren, voelden zich bij die anderen helemaal niet thuis en bleven met de eigen groep achterin zitten.

Op school moesten we om de 14 dagen te biechten. Ik verzon van alles om wat maar bij elkaar te krijgen. Hoe deden jullie dat?

Ja dat soort dingen. Ik heb zelf nooit zoveel schuldge-

Vastentijd + Kaas!

Zeer Eerwaarde Overste ,

" VASTENTYD " en " KAAS " , dat zijn twee begrippen , die bij elkaar behooren . Wij vragen daarom Uw aandacht voor onze nieuwe voordeelig gestelde prijzen .

Volvette Goudakaas , jong , snijdbaar	7-9 Ko.	38-40 ct.p.p.
" " , prima belegen	7-9 Ko.	40-42 " "
" Septemberkaas , iets fijns	7-9 Ko.	42-44 " "
" Melkaas , krachtiger van smaak	7-9 Ko.	42-44 " "
Goudakaas 40% , stevig snijdbaar	ca. 9 Ko.	33 " "
" 40% , Septemberkaas , fijn	" 8 Ko.	36 " "
" 20% , stevig snijdbaar	" 7 Ko.	22 " "
Broodvormkaas 40% , idem	2 en 4 Ko.	33 " "
" 40% , Septemberkaas	2 " 4 Ko.	36 " "
Komijne kaas 20% , belegen	ca. 7 Ko.	23 " "
Volv. broodkaas met of z. komijn, belegen	" 2 Ko.	40 " "
idem idem , Septemberk.	" 2 Ko.	45 " "
Volvette Goudakaas met komijn, belegen	" 6 Ko.	40 " "
idem idem , Septemberkaas	" 7 Ko.	45 " "
Boeren komijn of Leidsche kaas, belegen	" 8 Ko.	38 " "
idem idem , Septemberkaas	" 8 Ko.	42 " "
N. Holl. Edam 40% met of zonder komijn , Mei , September of belegen	" 2 Ko.	38 " "

Levering van alle zendingen vanaf ca. 20 Ko. franco huis zonder bijberekening van vracht , anders halve vracht op rekening. Gratis verpakking van alle kleinere zendingen en, desgewenscht ook de grootere , in cartonnen dozen . Juist in deze vorstperiode 'n ideale verpakking ! Steeds gelegenheid Uw voorraad kaas bij ons op te slaan, alle kosten en risico voor ons ! !

K O R T I N G E N : bij bestelling van ca. 50 Ko. 2 ct. per Ko. bij ca. 100 Ko. 3 ct. en bij ca. 200 Ko. 4 ct. p. Ko. Belangrijk !

Denkt U er om , kaas is voedsaam en de prijzen zijn nog voor deelig , wat juist nu van belang is ! Bovendien garandeeren wij U 'n voortreffelijke kwaliteit , waarmede U zeer zeker volkomen tevreden zult zijn . Met het oog op de vorst en eventuele stagnatie in het vervoer is tijdige inzending van Uw orders zeer gewenscht !

Hoogachtend ,
Uw dw.

Bodegraven 31 Jan. 1940 .

H. J. van de POLL .

30

H. J. VAN DE POLL - BODEGRAVEN.

Vastentijd betekende: géén vlees. Vandaar dat H. van de Poll zijn kans waarnam en probeerde de kloosters "voedzame en voortreffelijke kaas" te leveren.

voelens gehad dat ik dacht, dat dit niet mocht, of dat daar kwaadmee werd gedaan, of dat dat doodzonde was. Maar al beschouwde je iets nou niet direct als zonde, dan toch als het iets was wat je beter had kunnen doen. Je had b.v. elkaar wel eens gehinderd, of je had wel eens lelijk over iemand gedacht en dat biechtte je dan. Ik heb 't ook altijd erg gevonden. Een van de dingen waar ik blij om was, was dan ook dat 't biechten langzamerhand minder werd. Eerst werd 't 'n beetje vrijgegeven en ging je om de 14 dagen, of om de 3-4 weken. Toen heb ik meegemaakt dat, wát ik biechtte, niet serieus genomen werd. Ik dacht, nou ga ik niet meer. Kijk, als ze eens voor ogen hielden, waarom de zusters gingen biechten: gewoon, omdat het moest...iedere week.

Jullie biechtvader was toch jullie geestelijke leidsman?

Dat werden ze geacht te zijn, maar dat konden ze lang niet allemaal. Soms, 'n enkele keer de pastoor, maar meestal niet.

Pastoor Wolters was 'n hoogstaand mens, volgens de enkeling die 'm goed gekend heeft. Toch botste hij constant met iedereen.

Ja, de manier waarop hè, die afstand. De kinderen waren ook bang van 'm. 'n Meisje vertelde me dat ze bij 't biechten naar de pastoor moest omdat de rij bij de kapelaans te lang was. Ze zei: ik kroop onder de banken door terug, om maar niet bij de pastoor te hoeven biechten. Hij had ook de hoogste klas voor godsdienstles.

Hoe waren die godsdienstlessen?

Heel anders dan de lessen van nu. Wij moesten de catechismus overhoren. En dan had je bijbelse geschiedenis, interessante verhalen als van Ezau en Jacob, Jozef in Dothan, David en Goliath, Samson en Delila. Verder kwam niemand 't Oude Testament in. Wij ook niet. Dat is pas ná de oorlog gekomen en tegenwoordig bestuderen bijna alle religieuzen de Bijbel. We hebben om de 14 dagen 'n Bijbelcursus van pater Klappe, 'n dominicaan. Eens in de 3 weken komt hier 'n dominee 'n stuk bijbeluitleg doen. Dat is oecumenisch, daar ga ik ook naar toe en we hebben nou allemaal zelf 'n Bijbel waar we uit kunnen lezen.

In de bidweek was vroeger één dag voor de bekering van de protestanten. Als afgedwaalden konden ze niet in de hemel komen. Nou geeft 'n dominee jullie uitleg over de Bijbel!

Ja, dat was de leer van de kerk. De katholieke kerk was alleen zaligmakend. Je wist niet beter. Ik kan me ook niet herinneren dat ik daar zo diep over nagedacht heb. Ik heb de serie gevolgd van "De Erfgenamen" en ik heb toch wel ingezien, dat wij 'n kerk zijn, die denken 't te weten, althans ons daarop laten voorstaan, maar mensen die 't evengoed menen en overeenkomstig leven, die worden net zo goed door God aangenomen als wij. Maar ieder vecht voor z'n eigen denkbeelden, waarvan hij denkt, dat ze 't beste zijn. En ieder mens stelt zich God voor, zoals hij 'm hebben wil. Men is toen gaan schrijven: God is dood. Maar God is iets heel anders. God is niet: als ik morgen om regen vraag, dat 't morgen regent of: als mijn zus doodziek ligt, ik bid en zij morgen beter is. Ik zie wel in, dat God de wereld in handen heeft op zijn manier en niet op de mijne. En dat wij vroeger leerden: God is almachtig, hij kan alles, dat is niet waar. Hij heeft de mens 'n vrije wil gegeven en daar komt God niet aan. Hij kan je beïnvloeden door je gedachten, maar hij grijpt niet in, als ik m'n eigen gang ga en hij zegt niet: hier jij!, zoals veel protestanten denken en dachten, die soms ellende zien als een straf van God. Denk maar aan de watersnood van '53. God laat de zon schijnen over goeden en slechten.

Al gaf God de mens 'n vrije wil, de kerk staat nog steeds klaar met ge- en verboden.

Ja, de kerk is toch 'n macht en 'n heleboel hooggeplaatsten in de kerk houden zich teveel aan de leer vast. Zij kunnen aanwijzingen geven, zó zou 't 't beste zijn, maar de paus is ook maar 'n mens. Wij vragen ons onder elkaar wel 'ns af, zou Jezus zo gedaan hebben die drie jaar die hij hier op aarde onder de mensen geleefd heeft. Hij was goed voor iedereen en voor de minsten nog 't beste.

Hebt U nooit getwijfeld aan wat de kerk U oplegde?

Nee, ik denk, dat ik toch wel 'n volgzaam type was en er zijn natuurlijk 'n hoop dingen, die aangeraden worden en

die goed zijn. Je hebt wel 'n eigen geweten, maar soms moet je aangespoord worden en ik denk niet, dat iedereen van jongsafaan zo opgevoed is, dat ie 't verschil tussen goed en kwaad ziet, maar Augustinus zei al: "Bemin en doe verder wat je wil". Als je liefde hebt voor 'n ander, dan doe je geen kwaad. God heeft ook gezegd: "Bemin je naasten als jezelf". Het geloof is 'n blijde boodschap maar in die tijd is ie ook verkeerd overgekomen, net zo goed als in deze tijd.

Bestond er toch niet het gevaar, dat door jullie blik op God, de naaste over 't hoofd werd gezien?

Misschien wel, misschien niet, je leefde wel op jezelf, je had weinig contact met elkaar. Ik heb 'n tijd gehad, dat ik heb moeten vechten om 't vol te houden, maar als je dan naderhand hoort, krijgt iedereen wel zo'n periode. De een moet er veel over praten, de ander kan 't stil verwerken. Ik had in die tijd 'n goeie biechtvader, dat scheelt 'n heel stuk.

Religieuzen legden de geloften af van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid.

De armoede viel niet zo zwaar, maar je kon niet alles altijd goed begrijpen, die enveloppen bijvoorbeeld, en als je spreekkamer had (bezoek), was 't ook niet erg royaal, dat heb ik wel erg gevonden.

Zuiverheid. Ik kan niet zeggen, dat ik daar zoveel last mee gehad heb. Ik was nog geen 19 toen ik intrad en in die tijd wist je praktisch nergens iets van af. Je kwam nooit met dat soort dingen in aanraking. Het laatste jaar op de kweek, begon ik 't 'n beetje benauwd te krijgen, want ik hoorde dingen waar ik niets van af wist. We hadden 'n heel goeie overste en daar ben ik naar toe gegaan. Ze gaf me wat boekjes om te lezen, zodat ik tenminste een beetje op de hoogte was. Maar in die tijd was 't zó'n taboe om daar over te praten. Ik hoorde later ook van mensen die gingen trouwen en die ook nog niets wisten en waar tegen gezegd werd: dat zie je allemaal wel als je getrouwd bent.

Gehoorzaamheid. Ja, op z'n tijd, maar als je moet en je mag niet, dan kan dat wel eens moeilijk zijn. Sommigen stelden je op de proef. In de winter moest ik eens gras gaan

maaien. Ik zei: goh! Wat een onzinnig werk, maar dat mocht natuurlijk niet.

Als je bezoek had, moest je tóch naar alle gebeden. Vader en moeder waren om 6 uur van huis gegaan en ze hadden 6 uur moeten reizen. Ze waren er een half uur toen we gingen bidden en eten en ik moest mee. Daarna had je weer een uur en later zat je er nog wel enige tijd maar tegen zessen moesten ze weer weg. 's Nachts om 12 uur waren ze dan pas thuis. Die dingen heb ik erg gevonden.

Als je iets gedaan had wat de spuigaten uitliep, moest je wel eens op je knieën in de refter voor de tafel 'n kruisgebed bidden en soms ook zeggen, waarom je daar zat. "Schuldzeggen" noemden wij dat. Voor de rest hadden we niet zoveel van die gekke dingen.

Op 't internaat mochten we nooit met z'n tweeën lopen, wel met z'n drieën. Hoe was dat bij jullie?

Dat mochten wij ook niet. Als er twee mensen waren die heel goed met elkaar op konden schieten, dan werd dat B.V. genoemd, dat betekende bijzondere vriendschap. Dat mocht niet. Wij begrepen er ook niks van, maar er werd niet over gepraat. Het was 'n verbod maar niemand wist waarom. Op 't internaat bij de kinderen moesten wij er ook op letten. Misschien hebben ze ooit iets ondervonden als er 2 bij elkaar waren. En als er één iets verkeerd deed, dan kwam er meteen 'n wet of 'n verbod voor iedereen.

Bestond er geen gevaar voor vereenzaming?

Ja, 't gaat om mensen. Nu zien we dat natuurlijk allemaal, maar toen wist je niet beter. Je moest liefde hebben voor Onze Lieve Heer en voor de ander ook, maar toch op een afstand. Maar oudere zusters die niet meer werkten, praatte toch veel met mekaar. We hadden 's middags en 's avonds 3 kwartier recreatie. Je moet alles in z'n tijd zien. Als je boeken over 't huwelijk las. Hoe man en vrouw met elkaar omgingen. Hoe de man 'n tiran kon zijn. Dan heb je dat ook.

Was 'n overste belangrijk?

Heel belangrijk. De een was menselijker dan de andere. Sommigen konden de voorgeschreven wetten 'n beetje relativeren en zeiden in dit geval moet ik die niet toepassen.

Anderen waren een beetje scrupuleuzer en hielden zich aan de letter van de wet. Mijn eerste overste uit Breda was 'n ontzettend fijn mens. Heel je leven blijf je daar aan denken.

Jullie waren voor eeuwig geprofest. Toch zijn er veel zusters uitgetreden. Was dat 'n schok?

Je wist er bijna niets van. Je hoorde wel 'ns, dat iemand uit de congregatie was en later soms nog waar ze woonde, maar verder wist je er weinig van. Vaak kende je ze niet en je maakte toch ook mee, dat er zo hier en daar wel 'ns iemand was die niet in 't rijtje liep. Zo iemand kan heel d'r leven zo niet verder gaan. Ik heb 't nooit zo schokkend gevoeld zoals sommigen dat hebben ervaren. Ook 'n priester die uittrad kon ineens geen goed meer doen. Zo voel ik dat niet. Die mensen kunnen dat leven op één punt niet meer volhouden, maar alle andere goede eigenschappen houden ze en zo is 't met religieuzen ook. Ik kan me voorstellen dat je in omstandigheden komt waardoor je dit leven niet meer aankunt. Ik heb van verschillenden verhalen gehoord, waarna ik wel 'ns dacht: als ik dit had meegeemaakt, dan had ik 't ook niet meer op kunnen brengen. Dan moet je wel heel sterk zijn.

Waren jullie ook niet 'n beetje het contact met de buitenwereld verloren?

Natuurlijk, helemaal. Ik ging in '65 naar Hulst en daar was 'n overste die behoorlijk wat vrijer was. We waren met z'n tweeën tussen 10 leken onderwijzers en onderwijzeressen. Al was 't verboden in 't speelkwartier met de andere leerkrachten te praten, we deden 't wel en zo kreeg je meer contacten. Daarna is 't veel losser geworden. We kregen meer lektuur, we mochten kranten gaan lezen, we gingen eens naar 'n vergadering. Voor de acte V moest ik iedere woensdagmiddag naar 'n cursus en zo ontmoette je steeds meer mensen en hoorde je al wat meer.

Toen is de dag gekomen, dat jullie naar huis mochten.

Ik weet nog, dat ik de eerste keer thuis was. Een 16-jarige neef vroeg: Tante Alie, is 't nou niet vreemd, dat je naar huis mag en alles zo verandert? Ik zei: Nee, want je moet niet denken, dat dat van de ene op de andere dag

gekomen is. Er was toen al 2-3 jaar sprake van geweest en je vond 't gewoon, toen 't er uiteindelijk door was. De kleding is ook geleidelijk gegaan. We hadden eerst die grote kappen, daarna kregen we 'n sluier met 'n randje en 'n scapulier met 'n wit boordje. Toen was de witte bef weg. Het laatste was 'n blauwe of zwarte jurk tot bijna op de enkels en die is langzamerhand korter geworden.

Daarna is 't uniform afgeschaft.

Ik ben met mijn zus naar Den Haag gegaan om 2 jurken te kopen. Bij de tweede winkel hield ik de jurk uit de eerste winkel aan en zo gingen we 'n zus in 't ziekenhuis opzoeken. Die vond 't maar niks, want je was geen zuster meer. Zelf vond ik 't heel gewoon. Begin augustus was 't kapittel geweest en hadden we verlof gekregen om in burger te gaan. Ik dacht: vóór de school begint, moet 't gebeuren. Ik ging naar de kapper en ik heb meteen m'n naam veranderd. Ik was als enige religieus aan de school verbonden en ik heb gelijk gezegd dat ik voortaan zuster Kester heette.

Wat is er met die kleren gebeurd?

We hebben ze vermaakt. M'n zwarte habijt was versleten en van 't blauwe heb ik 'n jurk en 'n overgooier gemaakt. De kappen waren maar gesteven rechte lappen, daar blijft zonder stijf sel maar weinig van over. Misschien zijn die als werkdoekje gebruikt. En er zijn ook wat kleren bewaard. Met het 150-jarig bestaan van de congregatie hebben ze in de bibliotheek van Mariadal 3 poppen in de originele klederdrachten tentoongesteld: één in 't oude habijt met de kap, één met de lange sluier en één met de kortere rokken.

Uit 'n groep oudere dames kun je direct de religieuzen halen, ook al zijn ze nog zo modieus gekleed. Hoe komt dat, denkt U?

Misschien door je manier van lopen. Je moest je armen tegen je lichaam houden, je mocht er niet mee zwaaien. En de stap. We hebben altijd op platte schoenen gelopen.

God heeft in Uw leven centraal gestaan. Kan 'n mens niet net zo goed leven zonder dat dat godsbeeld boven 'm hangt?

Dat weet ik niet, want dat godsbeeld hangt bij mij wel boven en ik voel Gods leiding, b.v.: ik zat in Roosendaal en ik had 't goed naar m'n zin. Ik dacht, dit is m'n laatste plaats. Toen kwam die oproep voor Bavel. Het moest 'n gastvrij huis zijn en er moest behoorlijk gebeden worden. Vanaf 't moment dat ik 't las dacht ik: ik denk dat ik 't kan en voelde ik er wat voor. Dan ga je denken, ja, maar ik zit hier zo goed en wat vind je daar en wie komen er. En dan ga je a.h.w. met God in overleg. Zo doe ik dat tenminste. Het is niet meer uit me weggeweest. Ik hoorde wie er nog meer kwamen en ik heb me opgegeven. Nu zijn we met 'n groep bij elkaar, waarvan je voelt, dat ze 't allemaal goed willen. We houden ons aan de huisregels die we zelf opstellen. We kunnen 't heel goed met elkaar vinden, er is een hechte band tussen ons vieren en ik ben tot nou toe gelukkig. Soms denk ik, ik begrijp niet, dat ik 't heb durven doen. Ik vind dat Gods zegen hier op onze groep rust.

Zou je ook kunnen zeggen: jullie zitten toevallig op elkaars golflengte?

Ja, maar dat wisten wij niet tevoren. En ik heb nou dat geloof, ik ben er gelukkig mee en ik hoop 't te bewaren tot het einde toe.

Zou dit gesprek 20 jaar geleden mogelijk zijn geweest?

Ik denk niet dat dat gekund zou hebben. Dat mocht niet. Wat in het klooster gebeurde, dat bleef in het klooster. Maar 't was leuk om aan zoiets mee te werken.

soeur superieure

Zr. Brigida, U bent in '36 als soeur superieure in Wouw gekomen in 'n tijd dat er 'n grote economische crisis was.

Daar weet ik niet veel van hoor.

Stonden jullie zover buiten de maatschappij, dat jullie niet wisten wat er in omging?

Ja, dat kan ik gerust zeggen. Wij zetten ons voor 100 % in voor 't onderwijs. Dat was ons werk en thuis veel bidden. Er kwamen wel eens mensen praten maar voorts, nee, dat



Soeur Brigida kort voordat ze intrad in de Congregatie der Eerwaarde Zusters Penitenten Recollectieven van de Onbevleete Ontvangenis van Roosendaal.

was vroeger zo.

Had U contact met andere hoofden van scholen?

Jawel, met meneer Baeten, maar ook daar werd alleen maar over het onderwijs gesproken, om dat op peil te krijgen. De gemeente betaalde in mijn tijd 5 of 6 gulden per kind en daar moest je het mee doen. Daar moest je alle leermiddelen van aanschaffen, maar je was zuinig en je kwam er mee toe. En als je iets nodig had, wat heel veel geld kostte, dan kon je dat aanvragen, dat was dan buiten die f 5,= om.

Het peil van het onderwijs was goed, dacht ik.

Daar hebben we ook hard voor gewerkt. En kinderen die naar de ULO gingen konden altijd goed mee of 't moeten heel domme geweest zijn.

Maar de toeloop naar 't vervolgonderwijs was niet erg groot.

Nee, maar dat lag niet aan de school. De mensen zochten toen dat studeren nog niet. Ik denk dat veel meisjes dienstbode werden en de boerenmeisjes gingen terug naar de boerderij, maar daar kan ik me echt niks meer van herinneren.

U vertelde me dat er arme kinderen aangekleed werden.

Ik heb 't één jaar meegemaakt en ik heb zitten denken: Hoe kwamen wij aan die arme kinderen? Ja, ik was daar pas voor 't eerste jaar en ik liet me gezeggen: die is arm en die en die en die. Het stootte me wel een beetje. Als die kinderen nou wat kregen van 'n ander kind, 'n mooi hemdje ingepakt of 'n bloesje of 'n rokje of 'n paar kousen, maar nee, ze werden aangekleed! Gewoon vóór de klas. Ik weet niet hoever, ik denk dat ze 'n broekje aanhadden en 'n hemdje.

Nam de armenzorg daarom contact met U op?

Nee, die wisten wel dat wij niks wisten. Ik liet me zeggen, die is arm en die, en ze waren beslist arm, anders zouden ze 't hun kinderen niet aangedaan hebben om ze daar voor de klas te zetten en ze waren er nog blij mee ook. Maar ik heb 't afgeschafte en 't volgend jaar kregen ze 'n pakketje mee naar huis.

Was U op de hoogte van de politieke ontwikkelingen? Had U een krant of een radio?

Die krant die er toen was, dat weet je wel, dat was niks. Radio hadden we niet, zelfs geen telefoon. Maar met 't uitbreken van de oorlog kregen we 'n radio van de gemeente. Die wist ook wel, omdat we ook achteraf woonden, dat we overal buiten stonden en daarom hebben ze er een gebracht. Maar zo gauw de Duitse bezetting een feit was, hebben we 'm aan de gemeente teruggegeven. Kijk, 1940 hebben we duidelijk meegemaakt, maar de oorlog staat buiten 't onderwijs, dat was toen niks.

Op 'n gegeven moment kregen we van de gemeente de boodschap, dat we de kinderen naar huis moesten sturen en met papier en kaarten moesten we de klassen verduisteren. Boeren kwamen met karren vol stro, dat in de klassen werd gelegd, want er zouden vluchtelingen uit Zevenbergen komen omdat 't daar zo onveilig was. Ze zijn niet geweest want ze zijn dáár de kerk ingevlucht. Wel kwam er een heel klooster met zieken en de rector erbij uit Beneden-Leeuwen in Gelderland. Die waren op weg naar Sluis, maar voorbij Bergen op Zoom hoorden ze dat Sluis gebombardeerd was. Bergen op Zoom wist zich geen raad met die vluchtelingen en daarom zijn ze naar Wouw gekomen. Voor de zieken hadden ze zelf eten en bedden bij zich, wie geen bed had, lag in 't stro. Ze waren een paar dagen bij ons, toen er 's avonds 'n heleboel zusters met pensionairen uit Roosendaal kwamen, die niet meer over de Moerdijk naar huis konden en die zijn ook in 't stro gegaan. Ze zijn niet zo lang gebleven, de ene groep 'n dag of 8 en de andere 'n dag of 14. Toen ze goed en wel weg waren kwamen er 2 Duitse soldaten die om de klok van de kapel vroegen. Ik keek 'n beetje vreemd. Ze zeiden: die klok is toch van de kerk? Ik zei: nee, die is van ons, van 't genootschap tot opvoeding in Roosendaal. Ze keken elkaar aan en ze gingen weg en de klok hangt er nog. Maar uit de kerk hebben ze ze uitgehaald en weggebracht. Enige dagen later komen er 2 officieren en die willen de school vorderen. Ze zeiden: deze school is toch van de kerk? Ik zei: nee, die is van 't genootschap tot opvoeding. Ze gingen weg en ze vorderden de jongensschool, die wel van de kerk was.

Hieruit kun je opmaken, dat het de Duitsers te doen was om de kerk te nekken. Het ging om eigendommen van de

kérk.

Ze zagen toch ook wel, dat jullie religieuzen waren?

Ja, dat zagen ze wel, maar misschien dat ze niet eens begrepen, dat religieuzen katholieke vrouwen waren en 't genootschap tot opvoeding begrepen ze ook niet. Daarom vertelde ik: dat is 'n vereniging van vrouwen die zich inzetten voor 't onderwijs.

Maar al namen de Duitsers die school niet, 14 dagen later werd ze toch gevorderd. De troep kwam uit de vuurlinies en 't waren geen Hitlergezinden, helemaal niet, ze zouden ons alles geven, wat ze hadden. Ze kwamen ook veel bij Sjef Luijks. Maar de gemeente zal daar wel meer van weten, want daar hebben ze heel veel contact mee gehad. Er zijn zoveel Duitsers geweest. Maar van enkelen is 't toch wel leuk om er over te vertellen.

We kregen ook 'n regiment uit Vlissingen. Midden in de nacht kwamen 2 officieren aanbellen, al een beetje bejaarde mensen, heel kalm en rustig. Ze vertelden dat ze katholiek waren en vroegen of ze in de school mochten. Ik zei: ik mag de school zo maar niet weggeven. U moet de sleutels maar aan de gemeente vragen. Hij zei: zuster ik sta hier met 'n heel regiment soldaten. We komen uit Vlissingen (daar waren toen de Engelsen al) en ze zijn zó moe. Ze moeten rusten. We gingen de school open doen en toen die helemaal met soldaten gevuld was, kwamen de officieren terug en zeiden: zuster, zuster, zouden wij ieder 'n bed mogen hebben? We hebben in geen 5 dagen gerust. Wij zijn altijd in touw geweest. Ik zei: wij slapen allemaal in de refter op de grond, bedden hebben we genoeg. En toen riepen 2 oudere zusters, die niet in de refter op de grond, maar in de spreekkamer op bedden sliepen: Zuster, zuster, laat die heren maar hier komen hoor. Wij gaan ook wel op de grond liggen. Ik stond er van te kijken, maar ik kon niks anders doen dan ze gelijk geven. Dus zij gingen ook in de refter op de grond en die officieren in de spreekkamer op die bedden, of ernaast, of erin, ik weet niet wat ze gedaan hebben. Het waren zúlke, zúlke mensen waar je alles aan toevertrouwt, die officieren, echt waar hoor!

De andere ochtend, al heel vroeg merkten we, dat de officieren vertrokken waren. De spreekkamer was leeg. We keken elkaar aan, we vonden 't vreemd...en de school was ook al zo stil dat we dachten, de hele troep is weg.... Maar toen we in de voormiddag in de tuin kwamen, lag daar heel 't regiment met de 2 officieren in 't midden onder 'n h é - l e g r ó - t e appelboom. Van bovenaf konden de Engelsen zo niet zien dat daar soldaten lagen en ze waren druk-druk aan 't praten en aan 't praten en wij lieten ze maar, natuurlijk. Het was toch 'n ander soort Duitser dan we gewoon waren, want welke officier gaat bij z'n soldaten in 't gras liggen? Tegen de middag kwamen ze bij me en ze zeiden: Zuster, wij gaan terug naar Vlissingen. Ik zei: zijn jullie gek! Maar bedaard vertelden ze: heel 't regiment had er mee ingestemd. Hij zei: we gaan tóch zuster, we gaan tóch terug en daar gingen ze. Ik heb naderhand gedacht, die zijn misschien gegaan om zich over te geven aan de Engelsen. Misschien dat ze als krijgsgevangene beter af waren dan wanneer ze naar de Duitse grens vluchtten. Maar dat durf ik niet met zekerheid te zeggen.

Ik vertel 't allemaal maar los en vast. We hebben ook 'n hele troep SS-ers gehad, vreselijk, vreselijk. Er kwam er een bij me. Hij zei: zusters, zouden de Duitsers winnen? Ik zei: Nee. Hij werd toch kwaád, dat ik er van schrok. Hij zei: Hoe wéét U dat?! Het schiet me gelukkig te binnen en ik zeg: Maar goeie man. Als je toch ziet, nacht op nacht komen die Engelsen met grote bommenwerpers naar die Westduitse steden, dat kan Duitsland toch nooit volhouden? Hij zei: Hoe meer ze bombarderen, hoe zekerder of wij winnen, dat is logica!

Aan de kant van de Wouwse Plantage is er vreselijk gevochten. In die tijd kwam hier bij ons 'n troep met zulke onnozele ventjes. Ik zou haast zeggen: kinderen, scholieren. Het soldatenpak wat ze aanhadden, was hun allemaal te groot. Ze kwamen hier bij ons in school bij enige SS-ers. Achter ons klooster was 'n tuin en daar lag 'n lange wei naast en daar werden bossen stro tegen 't prikkeldraad gezet. Die ventjes kregen allemaal 'n geweer in handen, met 'n bajonet er op. Dan moesten ze heel hard lopen en die bajonet in de bos stro steken. Dat was oefenen. Na een paar dagen moesten ze bij ons in de tuin

kuilen graven, zodat ze, wanneer ze erin gingen zitten, ze gelijk met de grond kwamen. Toen ze vertrokken, hoorden we zó'n geschréúw en gesnáuw op de cour, dat we boven voor de ramen gingen kijken. En daar stonden die jongetjes, in 'n heel grote cirkel op de speelplaats. En die SS-ers snáuwden en gingen tekéér, vréselijk. Je had toch zó'n medelijden met die ventjes. Het einde was, dat ze een klein pakje toegesmeten kregen, waar wat voedsel in zat. In plaats van dat die jongetjes dat nou krégen van die mannen. 't Werd hun gewoon toegesméten. Het was niet om aan te zien. Er was ook 'n kok bij. Van hem hoorden we dat die jongetjes naar de Wouwse Plantage moesten gaan vechten. Na één dag kwamen de SS-ers met één jongetje terug en de rest was allemaal dood. En die kok was kwáád!!

Hoe konden jullie dat dan allemaal zien?

We hebben gekeken, hóe weet ik niet meer. Ik denk door de ramen want we zijn niet buiten geweest. En als we in de tuin kwamen, zagen we toch ook die jongetjes in de wei met die bajonet lopen. Wij vroegen niks, maar we begrepen wel: die jongetjes moesten met de bajonet leren steken in 'n vijandelijke soldaat als die kwam. En daar moesten ze voor oefenen in 'n bos stro. Het waren zúlke kínderen. 't Is zonde.

Hadden jullie geen onderduikers?

Ze zijn één keer geweest, de school was leeg, en toen hadden ze graag onderduikers gebracht, maar daar had ik nogal wat op tegen. Ze zeiden: je hoeft niks tegen de zusters te vertellen, want dan worden ze maar bang. Maar ik zei: Ja, goeie man, maar als jullie in de school zitten en jullie gaan er 's nachts eens uit, de tuin in, dan moeten de zusters maar eens wat zien en dan zijn ze bang. Ik weet niet, hoe 't afgelopen is. Ik denk niet dat ze 't gedurfd hebben. En 's avonds kwam de school weer vol met Duitsers.

Wie was de man, die U dat vroeg?

Ik dacht dat 't iemand van de gemeente was, maar ik kan me niet meer herinneren, wie 't geweest is. Het ging wel buiten de gemeente om.

We hebben ook nog tankvalmannen gehad. Dat waren allemaal kerels uit Den Haag, die in België tankvallen moesten

graven. Ze waren ook in onze school gestationeerd. Dat was niet zo prettig. Ik had nog liever Duitsers dan die tankvalmannen.

Waarom?

In de Duitsers zit túcht hè en die tankvalmannen deden wat ze wilden. NSB-ers zijn hier ook geweest. Het was nogal 'n grote groep, allemaal mannen. We zagen wel 'n paar bekenden lopen, maar dat ging allemaal buiten ons om, dat deed de gemeente. De burgemeester was bij iemand van de gemeente ondergebracht, omdat ie zo goed voor Wouw was geweest. Later heeft ie wel straf gehad, maar hij is door de Engelsen goed behandeld.

Bent U ooit bedreigd?

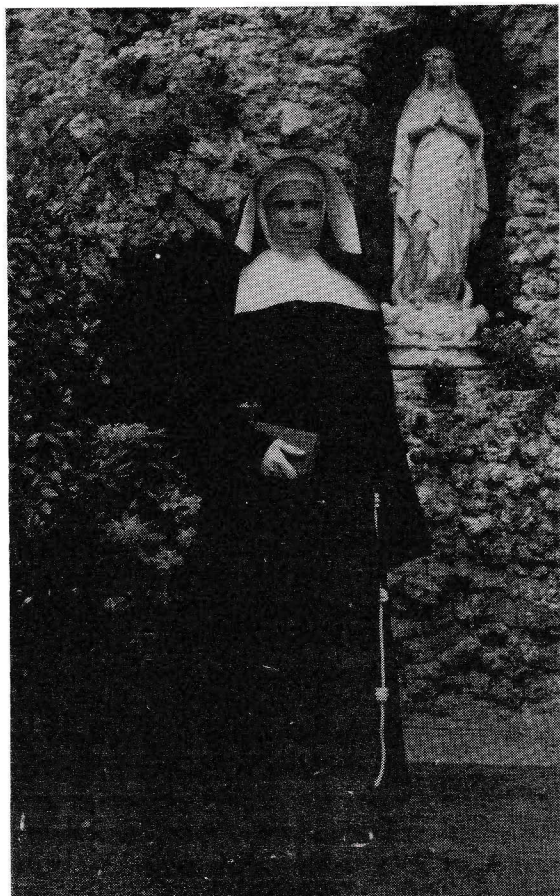
Nee, helemaal niet. We hebben tussen de soldaten gezeten maar we hebben er weinig last van gehad in die zin, dat ze iets weghaalden of verboden.

Onze kok, was 'n Duitse zuster, maar dat wisten ze niet, want dan hadden ze geprobeerd om ze weg te krijgen, denk ik, dat is tenminste in Groenlo gebeurd. Tegen die Duitse zuster daar zeiden ze: Waarom laat je je eigen hier opsluiten? Ga mee! Ze hebben wel Engelse zusters van onze congregatie meegenomen en in Duitsland in 'n klooster gestopt tot de oorlog voorbij was.

Toen kwamen de Engelsen en die wilden precies hetzelfde doen. De gemeente kwam, want daar kunnen ze zien dat je Duitse bent en die zei: Jullie hebben 'n Duitse zuster, kunnen wij er van op aan, dat die zuster niets zal doen ten nadele van de Engelsen? Ik zei: natuurlijk, daar hoeft U niet bang voor te zijn. Kijk, anders hadden ze haar misschien meegenomen en nou stond de gemeente er voor in, dat er niets zou gebeuren.

Toen de Duitsers terugtrokken, namen ze alles mee, wat maar voertuig was. Bij ons op zolder, boven 't washuis, hebben veel nieuwe fietsen gestaan. Ik zei: breng ze maar. De paarden van van Sundert hebben ze bij ons ook in de stal gezet.

Als je langs de bewaarschool ging, liep je door de blauwe gang. Zo noemden wij die. Vandaar kwam je in de remise, waar 'n pomp instond en WC's waren. Daarachter had je 'n



*Soeur Brigida (later soeur superieure)
gefotografeerd op de dag van haar professie
in de tuin van Mariagaard in Roosendaal.*

klein vertrekje dat wij de kattenschool noemden en in de kelder daaronder hebben veel Wouwse mensen gezeten. Wij zaten in de kelder onder de keuken. Als er veel gescho- ten was, dan gingen Janus Timmermans en ik naar boven om te kijken hoe 't er allemaal uitzag.

Waar bleven de kinderen toen de soldaten in school zaten?

De kinderen hadden geen school. We hebben in de spreek- kamer wel les gegeven aan meisjes die voor 't naaiexamen stonden. En de pastoor heeft toen gezegd: jullie kunnen in de sacristie ook les komen geven. Maar dat was maar voor één of twee klasjes. Om de beurt kregen ze dan 'n beetje les. En als de Duitsers er niet waren, dan lieten we de andere kinderen ook komen.

Werden door de Duitsers bepaalde dingen verboden?

Het was verboden Joodse kinderen op te nemen en dat moest je met 'n plakkaat in school ophangen. Ik zei: dat doe ik niet, alle kinderen zijn bij mij welkom. Toen kwam deken Wolters. Hij was inspecteur van 't onderwijs in 't bisdom en hij vroeg wat ik met die plakkaaten deed. Hij is overall gaan zeggen dat ze ze niet op moesten hangen. Dat is de Duitsers ter ore gekomen en daarom is hij opgepakt.

Ging U veel met de deken om?

Niet zoveel hoor. Deken Wolters stootte 'n beetje af hè. Je kon er niet gewoon mee praten. Ik heb er toch wel goed mee op kunnen schieten op 'n paar keer na, dat ik 't niet naar z'n zin deed. Dan deed ie 'n paar dagen onprettig en dan was 't weer over. Maar veel contact heb ik er niet mee gehad. De kapelaans praatten meer dan de deken.

Met wie gingen jullie nog meer om?

Jef Luyks kwam wel eens vragen of ie in de kapel mocht bidden. Dan kon ie in de kerk niet terecht. En Net Lau- rijsen hadden we nodig en Janus Timmermans.

U bent 9 jaar in Wouw geweest, van 1936 tot 1945. Zijn er kinderen die U zich om een of andere reden nog herinnert?

Mevrouw, nou moet U eens denken dat ik ná Wouw 30 jaar hoofd van de school geweest ben in Groenlo aan een school met meer dan 500 kinderen en dat ik van al die kinderen

alles niet kan onthouden.

U hebt gelijk maar dan weet U toch nog veel van die oorlog.

Ja die oorlog, dat is iets aparts hè, dat is iets heel aparts.....

Oudenbosch, november 1984.

HENNY SIMONS-VAN DER HEYDEN.

J. M. J. FR.

TER BLIJDE EN DANKBARE HERINNERING

aan de

HEILIGE PROFESSIE

van

Soeur M. BRIGIDA,

(Gerardina Maria Janssens.)

den 6ⁿ JANUARI 1924

in de Congregatie der E. Z. Penitenten
Recollectinen van de Onbevleete Ont-
vangenis van ROSENDAAL.

Mijn Bemide is mijn, en ik ben zijn, die
in de lilies weidt. Hoogl. II : 16.

Mijne ziel verheft den Heer, omdat Hij neer-
gezien heeft op de geringheid zijner dienst-
maagd. Luc. I : 46, 48.

Mijne geloften zal ik den Heer vervullen ten
aanschouwen van al zijn volk. Ps. CXV : 14.

De Heer is het aandeel van mijn erfenis. Gij
zijt het, die mij mijn erfdeel wedergeven zult.
Ps. XV : 5.

Electrische drukkerij, Eduard van Wees, Breda.

*De achterzijde van het professie-
prentje.*



Deze uitgave werd mede mogelijk door financiële steun van de Rabobank „Wouw - Kruisland”

